

Correlation Analysis between the Components of Sacred Defense and Border Security Case Study: Khoda Afarin County

Ebrahim Amou¹ | Rasoul Afsari² | Akbar Hamidi³

Abstract

Borders often face multiple external threats. Relying solely on military security and strengthening defense infrastructure is insufficient to address border challenges. Conversely, the application of social and cultural capital plays a significant role in ensuring security and preserving territorial integrity. Surprisingly, the concept of "holy defense" has not received much attention in border studies. However, investigating this topic could serve as a starting point for new scientific research. Therefore, the aim of this study is to analyze the relationship between border security indicators and the components of "holy defense" in the border region of Khoda Afarin. The research method is descriptive-analytical, and the data collection methods include library research and surveys. The statistical population consists of experts, officials, and border residents in Khoda Afarin. The sample size was determined based on the population of the region using the "total population rule" and the Cochran test, resulting in 384 individuals. The sampling method was proportional. Data processing involved t-test, correlation analysis, and multiple regression based on the research objectives and nature of the questions. The overall results indicate that the border security indicators in the Khoda Afarin region are in a favorable state. Additionally, the components of "holy defense" in the same region, according to respondents' perspectives, are all above average, and effective measures have been taken to enhance the values of "holy defense." Despite the less-than-desirable quality of life and well-being for border residents, a positive correlation is observed between "holy defense" and border security.

Keywords: border security, components of holy defense, Khoda Afarin district

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

-
1. Master's Graduate in Geography and Urban Planning: University of Tehran, Tehran, Iran
  2. Assistant Professor in Urban Planning: Department of Non-Military Defense, National Defense University, Tehran, Iran.
  3. Corresponding Author: Ph.D. Student in Geography and Urban Planning: University of Tehran, Tehran, Iran. Email: akbarhamidi70@ut.ac.ir

تحلیل همبستگی بین مؤلفه‌های دفاع مقدس و امنیت مرزی

مورد مطالعه: شهرستان خدا آفرین

ابراهیم عمو^۱ | رسول افسری^۲ | اکبر حمیدی^۳

چکیده

مرزها اغلب با تهدیدات خارجی متعددی مواجه‌اند. به طوری که اتکاء صرف بر امنیت نظامی و تقویت بنیه‌های دفاعی برای جلوگیری از چالش‌های مرزی به تنهایی کفایت نمی‌کند. در مقابل، کاربست سرمایه‌های اجتماعی - فرهنگی در راستای تأمین امنیت و حفظ تمامیت ارضی بسیار تأثیرگذار است. تاکنون مقوله دفاع مقدس در مطالعات مرزی چندان مدنظر قرار نگرفته است. در حالی که بررسی این موضوع می‌تواند نقطه شروعی برای تحقیقات علمی جدید شود؛ بنابراین هدف تحقیق حاضر، تحلیل روابط میان شاخص‌های امنیت مرزی و مؤلفه‌های دفاع مقدس در شهرستان مرزی خدا آفرین است. روش پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی و نوع تحقیق به لحاظ ماهیت، کاربردی است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق شامل کارشناسان، مسئولان و شهروندان مرزنشین شهرستان خدا آفرین است. حجم نمونه آماری بر اساس جمعیت شهرستان و از طریق «قاعده کل این» و «آزمون کوکران» برابر با «۳۸۴» نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری به صورت سهمیه‌ای بوده است. پردازش داده‌ها با توجه به اهداف و ماهیت سؤالات از طریق آزمون تی تست، آنالیز همبستگی و رگرسیون چند متغیره انجام شد. نتایج کلی نشان می‌دهد که شاخص‌های مرتبط با «امنیت مرزی» در سطح منطقه خدا آفرین از وضعیت مناسبی برخوردار می‌باشد. همچنین مؤلفه‌های دفاع مقدس در سطح منطقه خدا آفرین بر اساس دیدگاه پاسخ‌گویان حاکی از آن است که تمامی گویه‌ها بالاتر از حد متوسط بوده و اقدامات مؤثری در راستای ارتقای ارزش‌های دفاع مقدس انجام شده است. در نهایت، با وجود این‌که معیشت زندگی و سطح رفاه مرزنشینان در منطقه چندان مطلوب نبوده اما میان مؤلفه‌های دفاع مقدس و «امنیت مرزی» همبستگی مثبتی دیده می‌شود.

کلیدواژه‌ها: امنیت مرزی، مؤلفه‌های دفاع مقدس، شهرستان خدا آفرین

۸

سال پنجم

پاییز و زمستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۱/۲۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۸/۲۲

صن: ۱۵۷-۱۸۴

شاپا چاپ: ۶۳۲۸-۲۵۳۸

الکترونیکی: ۱۶۵۵-۲۷۱۷

DOR: 20.1001.1.25386328.1402.5.9.7.1

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. استادیار شهرسازی، گروه پدافند غیرعامل، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۳. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران akbarhamidi70@ut.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

متن سرزمین ایران به خاطر موقعیت استراتژیکی خود همیشه مورد طمع کشورهای قدرتمند قرار گرفته؛ این امر در طول تاریخ به شکل‌های مختلف صورت پذیرفته است. متأسفانه هر کدام از آن‌ها با تجزیه قسمتی از خاک ایران همراه بوده است (رمضانی و حافظی‌صفت، ۱۳۹۹: ۱۱۵). به عبارت دیگر، کشور ایران به‌عنوان یکی از معدود کشورهای جهان به دلیل قرار گرفتن در یک موقعیت استراتژیکی، ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و ژئوکالچری در طول تاریخ، شاهد افت و خیزهای فراوانی بوده و مورد تهاجم بسیاری از اقوام و ملل گوناگون بوده است اما متأخرترین جنگی که برای ایران اتفاق افتاد؛ دقیقاً چند ماه از برقراری جمهوری اسلامی ایران بود و تجربه‌های تلخ گذشته تکرار نشد. این اولین بار در دوست سال اخیر بود که نه یک کشور، بلکه بالغ بر ۳۸ کشور به‌طور مستقیم و بیش از ۷۰ کشور به‌صورت غیرمستقیم از کشور متخاصم عراق پشتیبانی نمودند (کشیشیان سیرکی، ۱۴۰۰: ۳۰). در چنین شرایطی شهرها و مناطق مرزی همیشه در معرض بیش‌ترین آسیب‌ها و تلفات قرار گرفته‌اند. در واقع، یکی از مؤلفه‌های اصلی در این زمینه، «امنیت مرزی» می‌باشد که بسیاری از مسائل و تعارضات معاصر در سیاست جهانی با مرزهای سرزمینی و مناطق مرزی مرتبط است (Staudt, 2018: 2). هم‌چنین، مرزها اغلب با تهدیدات خارجی متعددی مواجه‌اند. به‌طوری‌که اتکاء صرف بر امنیت نظامی و تقویت بنیه‌های دفاعی برای جلوگیری از چالش‌های مرزی به تنهایی کفایت نمی‌کند. در مقابل، کاربست سرمایه‌های اجتماعی - فرهنگی در راستای تأمین امنیت و حفظ تمامیت ارضی بسیار تأثیرگذار است. از این حیث، «دفاع مقدس یکی از این صحنه‌هایی بود که توانست همبستگی و وحدت و پایداری مردم ایران در برابر تهاجم خارجی و مقابله با نظام سلطه را به نمایش بگذارد» (التیامی‌نیا، ۱۴۰۰: ۲۵). به عبارت دقیق‌تر، پدیده دفاع مقدس اهداف و انگیزه‌های ایدئولوژیک سیاسی و ارضی تجاوز عراق به ایران را خنثی نمود و با وجود شکننده بودن اوضاع ایران در آن برهه، توانایی مقابله مؤثر به تهاجم صدام حسین را در میان آحاد ملت و حاکمیت ایجاد نمود.

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، مرزها به مثابه یکی از مهم‌ترین پهنه‌های امنیت سرزمینی با «ناپایداری، پویایی و پیچیدگی» فراوانی مواجه‌اند (Binder, 2017: 33). از این رهگذر، مناطق مرزی علاوه بر متأثر بودن از مسائل و ویژگی‌های منحصربه‌فرد، از شرایط و ویژگی‌های مربوط به

کل کشور و فراملی تأثیر می‌پذیرند. در این مناطق، تهدیدات نرم‌افزاری نسبت به سایر تهدیدات از اهمیت و حساسیت بیشتری برخوردار است و شکست در عرصه فرهنگی و هویتی، در واقع به منزله شکست و اضمحلال قطعی پایه‌های یک نظام سیاسی و اجتماعی است؛ زیرا مهم‌ترین تکیه‌گاه و نقطه ثقل همبستگی، وحدت، قدرت و امنیت ملی و علت وجودی هر قلمرویی به ماهیت فرهنگ و ساختار اعتقادی آن بستگی دارد و با از میان رفتن این زنجیره همبستگی و هویت ملی، اساساً وجود و بقای دولت‌ها دیگر موضوعیتی نخواهد داشت (التیامی‌نیا، ۱۴۰۰: ۱۲). در واقع، بقاء و دوام یک نظام سیاسی، یک جامعه و یک کشور آن هم در شرایط بحرانی و مخاطره، منوط به عاملی نرم‌افزاری، غیرعینی و ذهنی است که این عامل را «سرمایه اجتماعی» نام نهاده‌اند (کشیشیان سیرکی، ۱۴۰۰: ۴۹)؛ بنابراین، بهره‌گیری از مؤلفه‌های دفاع مقدس در راستای امنیت مناطق مرزی حائز اهمیت است؛ چرا که از یک سو، سرمایه اجتماعی، محرومیت‌زدایی، ارزش‌های دینی و ملی، همبستگی نژادی - مذهبی و عدالت اجتماعی از عناصر اصلی در مقوله دفاع مقدس است و از سوی دیگر، موارد مزبور در مناطق مرزی چالش‌برانگیز بوده است. هم‌چنین، همواره بین شکل‌بندی‌های ساختار داخلی به لحاظ قدرت با فرآیندهای مربوط به تهدیدات منطقه‌ای و بین‌المللی رابطه متقابل وجود دارد. به هر میزان ساخت داخلی با مشکلات بیشتری همراه باشد، زمینه برای ظهور چالش‌های جدید امنیتی فراهم خواهد شد اما دفاع مقدس دوگانگی و تفرقه در ساختار داخلی را مهار می‌کند (پوستین‌چی، ۱۴۰۱: ۱۱۳). در نتیجه، اگرچه دفاع مقدس، در برهه‌ای از زمان آغاز و سپس خاتمه یافته اما مظاهر و تجلیات خارجی آن به راحتی در دسترس است و می‌توان با اتکا به اصول پژوهشی، به درک عمیق از لایه‌های درونی آن مبادرت ورزید (محمدی فاتح، ۱۳۹۷: ۱۰). از این رو، حوزه دفاع مقدس، پتانسیل عظیمی برای ارائه راهبرد و درک امنیت مرزی دارد؛ بنابراین، می‌توان به این موضوع اذعان داشت که برای مقابله با دشمنان همیشگی ایران، در عصر حاضر و در تمام دوران‌ها، بایستی توجه بسیاری به ظرفیت‌های دفاع مقدس در مناطق مرزی شود. در نتیجه با در نظر گرفتن موارد فوق‌الذکر، تحقیق حاضر درصدد است چگونگی همبستگی میان مؤلفه‌های دفاع مقدس و امنیت مرزی در یک منطقه مرزی کم برخوردار (شهرستان خدا آفرین) اما دارای پتانسیل‌های بالقوه امنیتی را مورد سنجش قرار دهد. شهرستان خدا آفرین در امتداد رودخانه ارس قرار دارد که به لحاظ موقعیت جغرافیایی و

ژئوپلیتیکی رود ارس و هم‌جواری آن با منطقه قفقاز - در ادبیات جغرافیای سیاسی از آن به‌عنوان کمربند تنش‌های قومی یاد می‌شود - با فرصت‌ها و تهدیدهای عدیده‌ای مواجه است. از طرف دیگر، رودخانه‌های بین‌المللی یکی از سیاسی‌ترین منابع طبیعی هستند. پویایی آن‌ها، خواه تحت تأثیر فرآیندهای طبیعی یا محرک‌های مصنوعی باشد، می‌تواند مسائل سیاسی را بین کشورهای ایجاد کند که رودخانه مرز مشترک است (Fazelipoor et al., 2021). با توجه به موارد مطروحه، پرسش‌های اصلی تحقیق عبارتند از: بین امنیت مرزی و مؤلفه‌های دفاع مقدس چقدر همبستگی وجود دارد؟ و چگونه می‌توان مؤلفه‌های دفاع مقدس را در راستای امنیت پایدار نقاط شهری محدوده مورد مطالعه بکار گرفت؟

مبانی نظری

متن دفاع مقدس آغازگاه مبارزه‌ای همه‌جانبه با تمامیت‌خواهی غرب و شرق و شکل‌گیری فرهنگی نو و کارآمد در عرصه‌سازندگی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی بود. بعد از پیروزی شگرف انقلاب اسلامی، پدیده‌ی دفاع مقدس توانست صحنه‌ی اتحاد، انسجام، حضور و نقش‌آفرینی، جان‌فشانی و مبارزه در راه حفظ میهن و انقلاب اسلامی و ارزش‌های برآمده از آن باشد (سلیمانی و اسلامی، ۱۴۰۱). در طول تاریخ ایران گاهی به‌منزله پل ارتباطی تمدن‌های شرق و غرب و زمانی به‌منزله گذرگاهی برای اقوام و قبایل بدوی شرق، مورد تجاوز و حمله کشورهای هم‌جوار قرار گرفته است؛ حملاتی که همواره خسارت‌های جانی و مالی سنگینی را برای این کشور به همراه داشته و یکی از موانع شکل‌گیری زیرساخت‌های اقتصادی اجتماعی و فرهنگی لازم برای تشکیل حکومت‌های مقتدر بوده است. در عصر جدید نیز ایران چندین بار به دلیل ویژگی‌های ژئوپلیتیکش هدف توسعه‌طلبی‌های کشورهای هم‌جوار خود قرار گرفته است (علیپور و همکاران، ۱۴۰۰).

مفهوم دفاع مقدس

ایران سرزمین کهنی است که در طول تاریخ خود تهاجم‌های گسترده‌ی زیادی را از سر گذارنده است. اولین اشغالگر این سرزمین در دوره‌ی اسطوره‌های ضحاک تازی و آخرین اشغالگر صدام حسین بعثی بود که با حمایت دولت‌های استکباری غرب و شرق مرزهای غرب تا جنوب

غربی کشور را به اشغال سپاهیان خود در آورد (رفیعی، ۱۴۰۰: ۷۹). در تاریخ کشور ما (به‌ویژه در چند قرن اخیر) کمتر پدیده‌ای را می‌توان یافت که مانند «نهضت دفاع مقدس» واجد اهمیت باشد (علایی، ۱۳۷۳). جنگ عراق با ایران که در ایران با نام‌های «دفاع مقدس»، «جنگ تحمیلی» و «جنگ هشت ساله» و نزد اعراب با نام‌های «قادسیه صدام» و «جنگ اول خلیج» شناخته می‌شود. جنگی است که از ۲۹ شهریور ۱۳۵۹ تا مرداد ۱۳۶۷ میان نیروهای مسلح ایران و عراق جریان داشت. دفاع مقدس یعنی مجموعه کوشش‌ها، حماسه‌ها، پایمردی‌ها و فعالیت‌های متنوعی که بسیج مردمی و نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در طول هشت سال جنگ تحمیلی با اتکای به آن توانستند تهاجم نظام بعثی را خنثی و او را وادار به تسلیم و پذیرش خواست ملت و دولت ایران نماید (منصوری لاریجانی، ۱۳۹۱: ۱۰۷-۱۰۶). جنگ مزبور یکی از فاجعه‌های تاریخ بشری در قرن بیستم و پس از جنگ ویتنام و بالاتر از جنگ جهانی اول، دومین جنگ طولانی قرن بیستم بوده است (قانع‌راد، ۱۳۹۱: ۵۲۸؛ سلطانی نژاد و سلطانی نژاد، ۱۳۹۴: ۱۹۵). دفاع مقدس زمینه‌های لازم برای شکل‌گیری دولت فراگیر را به وجود آورد. دولت فراگیر از ویژگی‌های ساختاری، فرهنگی و اجتماعی بسیج‌گرا برخوردار است. ساخت دولت در اندیشه هابزی ماهیت فراگیر دارد (بدیع و بیرن بوم، ۱۳۸۷: ۱۳). تجربه دفاع برای کشورمان، پیامدهای فرهنگی ویژه‌ای داشته است. دفاع در مقابل زیاده‌خواهی نظام استکبار به جوامع مورد تهدید واقع شده درس مقاومت، صبر و مبارزه می‌دهد. در فرهنگ دفاع مقدس، مقاومت، صبر، مبارزه و دفاع از کیان اسلامی که در روحیه ایثارگری و شهادت‌طلبی خلاصه می‌شود، تأثیرات شگرفی بر حفظ و بالندگی جامعه دارد (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۰). در کل، حوزه دفاع مقدس، پتانسیل عظیمی برای تولید ادبیات نظامی دانشگاهی به همراه دارد (محمدی فاتح، ۱۳۹۷: ۱۰).

کارکردهای دفاع مقدس در امنیت مرزی

رویکرد ایران در دوران دفاع مقدس تابعی از ضرورت‌های مقابله با تهدیدات ناشی از جنگ عراق علیه ایران بود. جنگ تحمیلی، معادله قدرت و امنیت در فضای منطقه‌ای و در ارتباط با ایران را دگرگون نمود. ایران در وضعیت «تهدید پرشدت» قرار گرفت (نظامی‌پور، ۱۴۰۱: ۳۶). در این فرآیند، مفاهیمی همانند «تدبیر» و «مصلحت» در زمره شاخص‌های اصلی تأثیرگذار بر راهبرد دفاعی و مقاومت ایران محسوب شده که تحت تأثیر مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی و موازنه قدرت قرار

گرفت (پوستین چی، ۱۴۰۱: ۱۱۸). فضای سیاسی ایران از این جهت اهمیت دارد که موقعیت ژئوپلیتیکی ویژه‌ای داشته و ایران بر اساس انگاره «ژئوپلیتیک تهدید» توانست موقعیت خود را در فضای جنگ و در سال‌های بعد از آن ترمیم و بازسازی نماید (نظامی پور، ۱۴۰۱: ۳۹). جنگ عراق علیه ایران و هشت سال دفاع مقدس از وقایعی بود که ضمن خلق چالش‌های ژئوپلیتیکی برای ایران، فرصت‌های گوناگونی را نیز برای آن به خصوص در شرق مدیترانه فراهم آورد (رستمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۹). جنگ نقش مهمی در تحولات اجتماعی، کاهش فاصله بین نخبگانی، همبستگی اجتماعی، استقلال‌گرایی، حفظ تمامیت ارضی، تمرکز قدرت سیاسی، ملی‌گرایی، مشارکت‌پذیری مردم، حفظ باورهای مذهبی و سنتی و غیره دارد (اولاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۸). در این میان، مرزها بیشتر از مناطق مرکزی با موارد مزبور درگیر هستند و حفظ تمامیت ارضی کشور از طریق پایداری مرزی تضمین می‌یابد. برای مثال، اولین دژهای حفاظتی کشور و اولین قربانیان این تجاوزگری، مأموران ژاندارمری در مرزهای مشترک با عراق بودند (رفیعی، ۱۴۰۰: ۷۹). در نتیجه مقوله دفاع مقدس در مناطق مرزی می‌تواند از زوایای مختلفی مانند تاریخ، فرهنگ، سیاست، ایدئولوژی، امنیت، جغرافیا و غیره بررسی شود. بدین گونه که امام خمینی (ره) در پایان جنگ فرمودند: «من صریحاً اعلام می‌کنم که ایران با تمام توان برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان تلاش خواهد کرد. جنگ ما جنگ ایدئولوژی است و مرزها و جغرافیا را به رسمیت نمی‌شناسد. ما باید در جنگ ایدئولوژیک خود از بسیج گسترده سربازان اسلام در سراسر جهان اطمینان حاصل کنیم» (Wright, 1989: 115).

در ارتباط با کارکرد دفاع مقدس در امنیت مرزی چند نکته قابل شرح است: نخست، مفهوم جنگ می‌تواند سبب تقویت، یا تضعیف همبستگی در اجتماع شود. «جنگ می‌تواند انسان‌های یک جامعه را به یکدیگر نزدیک کند یا آن‌ها را از هم دور سازد، می‌تواند انسجام یک جامعه را تقویت کند یا سبب انهدام آن شود» (عزیزی، ۱۳۹۱: ۹۸). از این لحاظ، دفاع مقدس به مثابه تجربه موفق در مدیریت جنگ و تأمین امنیت مرزی گنجینه‌ای پرباری است که بیش از سایر مؤلفه‌ها در عصر حاضر می‌تواند نقش ایفا نماید. ثانیاً، تهدید مرزهای سرزمینی ورود به حیطه هویت نیافته ایران پس از انقلاب محسوب گردید و ماهیت جغرافیای سرزمینی که ارتباط مستقیم و مؤثری با این مفهوم می‌یافت. به عبارت دیگر، در دوران دفاع مقدس حفظ مرزهای سرزمینی در

دیدگاه تمام طیف‌های فعال، امری پسندیده و اقدام رژیم بعث تجاوز محسوب گردید. دفاع از سرزمین فصل مشترک برداشت‌های مختلف و گروه‌های فعال محسوب می‌گردد (اولاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۹). در واقع، تهدید مرزهای جغرافیایی در قالب جنگ فی‌نفسه می‌تواند عاملی برای تشکیل حکومت، ملت‌های جدید، استقلال ملی و عامل مؤثری در هویت‌یابی باشد، از این رو جنگ پدیده‌ای تک‌وجهی و یگانه نیست، بلکه می‌توان مفهوم آن را سازه دانست؛ زیرا بر مفاهیم بسیاری تأثیرگذار است (میر جلیلی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۸). ثالثاً، در دوران جنگ، عصیبت ملی با تهدید مرزهای جغرافیایی مورد اشاره قرار گرفته و احساس تعلق ملی به انقلاب بر اساس فعالیت‌ها و سیر ثمردهی آن خیزش ملی را در لزوم توجه به تهدیدات معطوف به آن متمرکز ساخت. تشکیل بسیج عمومی با تعریف فراگیر آن را می‌توان ذیل این موضوع تفسیر نمود. به عبارت دقیق‌تر، تجاوز رژیم بعث به حدود مرزهای ایران تعصبات ملی ایرانی را فعال نمود و هر ایرانی که نسبت به خاک، وطن، تمامیت ارضی و حدود جغرافیایی وابستگی داشت، با هر نوع گرایش سیاسی، اعتقادات مذهبی و دینی و تعلقات اجتماعی، کیان ملی خود را در معرض تهدید یافته و دفاع از سرزمین خود را همان‌گونه که ابن خلدون می‌گوید، ارزش مدارانه تلقی نمود (اولاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۰-۴۹).

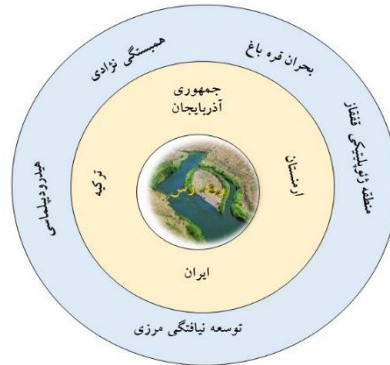
امنیت رودخانه‌های مرزی ایران و جایگاه دفاع مقدس در آن

منشأ و ریشه بسیاری از مشکلاتی که در حوزه امنیت داخلی به‌عنوان بخشی از امنیت ملی در داخل کشور اتفاق می‌افتد را باید در مرز و نواحی مرزی جستجو کرد (تیلور و فرانسیس^۱، ۲۰۰۶)؛ زیرا اگر کنترل مطلوبی در مرزها انجام شود نه تنها امنیت در مرز بلکه در داخل کشور هم تأمین خواهد شد. برای مثال ایران در مرز رود ارس با سه کشور جمهوری آذربایجان، ارمنستان و ترکیه دچار اختلافات مرزی می‌باشد. در شکل (۱) موقعیت ژئوپلیتیکی رود ارس آمده است. به‌طوری که کارشناسان باور دارند، «تأمین امنیت درازمدت ملی و کشوری» به‌ویژه در مناطق حاشیه‌ای با توجه به تداخل‌های قومی - مذهبی جمعیت مرزی با فضاها و سرزمینی همسایگان، «ارتباط امنیت کشوری و ناحیه‌ای با صدور و ترانزیت مواد مخدر» و «تعامل کانون‌های پایدار ناامنی ایران با کشورهای هم‌جوار» سه چالش امنیتی ایران در دهه‌های آینده محسوب می‌شود (کریمی‌پور،

1- Taylor and Francis

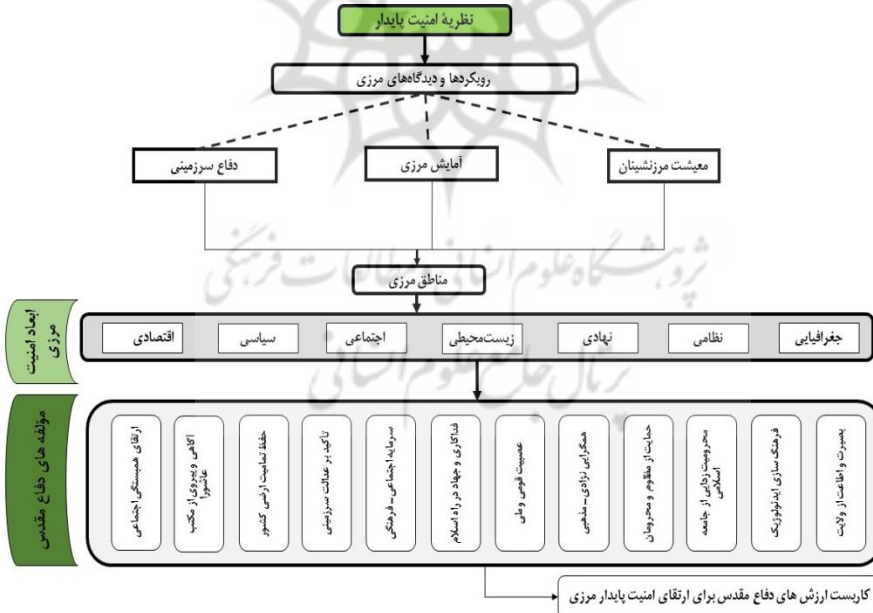

۱۳۷۹: ۱۵۶-۱۵۲؛ زرقانی، ۱۳۸۷: ۱۳۳). نزدیک به ۲۲ درصد از مرز مشترک کشور ایران را ۲۶ رودخانه کوچک و بزرگ تشکیل می‌دهند (کریمی‌پور، ۱۳۹۴: ۸۱). با این حال نقش آب از منظر منطقه‌ای و بین‌المللی در سطح تصمیم‌گیری‌های دیپلماسی کلان کشور کمرنگ بوده و یا تحت‌الشعاع مسائل دیگری از جمله ملاحظات سیاسی و امنیتی، از درجه اهمیت پایین‌تری برخوردار بوده است (متقی و قربانی سپهر، ۱۴۰۰: ۷۴)؛ اما با این تفاسیر همچنان سایه جنگ آب بر چگونگی تعامل میان کشورهایی که حوضه رودخانه آبی مشترک دارند، برقرار است (Toset et al, 2000: 971). در این راستا، جایگاه ارزش‌های دفاع مقدس در حل مناقشات مرزی در حوزه‌های آبی نیاز به بررسی دارد. برای مثال، دفاع مقدس می‌تواند باعث ارتقای موقعیت ژئوکالچری ایران در نواحی پیرامونی رود ارس شود و همگرایی میان سایر بازیگران در منطقه بهبود بخشد. چنان‌که برخی از نشانه‌های فرهنگی و ایدئولوژیک همانند «مذهب شیعه»، «کربلا»، «مقابله با تهدیدات» و «جهاد و شهادت» نقش محوری در فرهنگ اجتماعی ایران در دوران دفاع مقدس داشته است (پوستین چی، ۱۴۰۱: ۱۱۳). افزون بر موانع داخلی، موانع بیرونی نیز در برابر گسترش فرهنگ دفاع مقدس وجود دارند. کشورهای جهان خوار و سلطه‌گر غربی از فردای پیروزی انقلاب اسلامی علیه این نظام مقدس به توطئه‌های گوناگون در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی دست زدند و با تمامی توان و ابزار ممکن به مقابله با آن برخاستند. رواج شایعه‌های گوناگون، تبلیغات منفی و غیرواقعی از طریق فیلم، خبر و گزارش، تهاجم فرهنگی با ابزار فیلم، ویدئو، رایانه، کتاب و نشریه، تهاجم نظامی و علنی از راه‌های مستقیم، محاصره و تحریم اقتصادی در زمینه‌های نفتی و محصولات صنعتی، تهدیدها و کارشکنی‌ها در مجامع رسمی سیاسی بین‌المللی، از جمله اقدامات و موانع فرامرزی گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی، به‌ویژه فرهنگ دفاع مقدس محسوب می‌شوند (جعفری، ۱۳۸۸). جملگی این اقدامات بر کاربست دفاع مقدس در حل چالش‌های مرزی تأثیر منفی می‌گذارد.

شکل ۱. منطقه ژئوپلیتیکی رود ارس (نگارندگان، ۱۴۰۱).

در شکل شماره ۲، مدل مفهومی که از مبانی نظری تحقیق و با تکیه بر زمینه مورد مطالعه استخراج شده، آمده است. همان طور که ملاحظه می شود، جهت دستیابی به امنیت مناسب در مناطق مرزی که همیشه در معرض بحران و تنش قرار دارند، ایجاد موازنه بین عناصر دفاع مقدس و ابعاد امنیت، ضرورت دارد. ابتدا، دیدگاه‌های بنیادی مطالعات مرزی استخراج گردیده و سپس چگونگی پیوند میان مؤلفه‌های دفاع مقدس و شاخص‌های امنیت مرزی مشخص شده است.

شکل ۲: مدل مفهومی پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۱).

پیشینه پژوهش

متن پوستین چی (۱۴۰۱)، در تحقیقی به ارزیابی تأثیر متقابل عوامل فرهنگی - اجتماعی و دفاع مقدس پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که فرهنگ مقابله با تهدیدات در دوران جنگ تحمیلی کاربرد خود را در روند بسیج گروه‌های اجتماعی منعکس ساخت. ایران توانست از طریق یکپارچه‌سازی ساختاری و بسیج اجتماعی موقعیت خود را در روند جنگ تحمیلی ارتقاء دهد. رستمی و همکاران (۱۴۰۰)، در تحقیقی به تحلیل ژئوپولیتیک راهبرد شرق مدیترانه جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دفاع مقدس پرداختند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که دفاع مقدس باعث خلق فرصت‌های ژئوپولیتیکی برای ایران در شرق مدیترانه شد و ایران توانست بر پایه تعریف کد ژئوپولیتیکی محور مقاومت با استفاده از بنیان‌های ژئوپولیتیکی شرق مدیترانه در دوره دفاع مقدس، پایه‌های گسترش عمق استراتژیکی خود را در شرق مدیترانه تحکیم نماید و به مهم‌ترین منطقه ژئواستراتژیک آن تا به امروز تبدیل شود. رحمانی و همکاران (۱۴۰۰)، در تحقیقی به مطالعه سرمایه‌های اجتماعی و معنوی دفاع مقدس پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که دوران دفاع مقدس، با پیروی از مکتب حسینی (ع) به تولید، غنا بخشیدن و تقویت سرمایه اجتماعی آن‌چنان‌که در اسلام موجود می‌باشد پرداخته و این سرمایه‌ها موجب مقاومت و پیروزی در زمان جنگ تحمیلی شده است. به نظر می‌رسد احیا و توسعه انقلاب اسلامی و هم‌چنین بیداری ملل مسلمان دنیا در مسیر مبارزه با دشمنان، بدون رعایت مدل مذکور امکان‌پذیر نمی‌باشد. التیامی‌نیا (۱۴۰۰)، در تحقیقی به تحلیل گفتمانی و جامعه‌شناختی دفاع مقدس و تأثیر آن در تقویت همبستگی، وحدت و قدرت ملی پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که دفاع مقدس ضمن تقویت ابعاد جغرافیایی، اجتماعی، تاریخی و سیاسی عناصر ایرانی هویت ملی، فرصت بی‌نظیری نیز برای احیا، بازسازی و تقویت عناصر مذهبی هویت جامعه ایران فراهم آورد. دفاع مقدس و سرمایه عاشورایی نهضت امام حسین (ع) و نمادهای آن چون عدالت‌طلبی، آزادی‌خواهی، شهادت‌طلبی، مبارزه، قیام و استقامت در راه خدا و از جان گذشتگی و ایثار نقش اساسی در بسیج مردم علیه تهدیدات داخلی و خارجی، احیای هویت ملی و مذهبی و بازتولید قدرت و امنیت ملی در ایران ایفا نموده است. اولاد و همکاران (۱۴۰۰)، در تحقیقی نقش دفاع مقدس در کنش‌های جمعی و ارتقای همبستگی اجتماعی را ارزیابی نموده‌اند. نتایج حاکی از آن است که دفاع مقدس ارزش‌ها و کنش‌های مشترک اجتماعی را تقویت نموده و با ارتقای انگیزه‌های دینی و مذهبی، روح عصیت ملی و

یاری‌گری همگانی، مشی مشترک و وفاق دسته جمعی سبب تقویت همبستگی اجتماعی گردید. بر اساس نتایج تحقیق مولائی آرانی و باقری کنی (۱۳۹۵)، رهبری و ولایت حضرت امام خمینی (ره)، مبانی اعتقادی مردم، صفات روحی مردم، اوضاع جنگ و فضای سیاسی از عوامل جهت دهنده سرمایه اجتماعی در دوران دفاع مقدس بوده است.

متقی و قربانی سپهر (۱۴۰۰) به تحلیل چالش‌های هیدرو دیپلماسی در رودخانه‌های مرزی ایران و نتایج امنیتی - انتظامی آن پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد اگر کشور ایران مبتنی بر هیدرو دیپلماسی و مدیریت یکپارچه رودهای مرزی در مناسباتش با همسایگان عمل نماید، می‌تواند در آینده خود را از بحران و به عبارت گویاتر فربحان آب برهاند و به امنیت پایدار آبی در چهارگوشه ایران دست یابد که تحقق این امر می‌تواند نتایج امنیتی - انتظامی بحران کم آبی (آسیب‌پذیری معیشت، مهاجرت گسترده، بحران زیست محیطی، ناآرامی اجتماعی و غیره) که هم‌اکنون در مناطق مرزی کشور و برخی استان‌های بزرگ وجود دارد، کنترل و کمرنگ نماید. نتایج پژوهش کشیشیان سیرکی (۱۴۰۰)، بیانگر وجود رابطه‌ای مستقیم و معنادار میان سرمایه اجتماعی و امنیت ملی به خصوص در بعد داخلی، در مطالعه موردی دفاع مقدس است. با توجه به عمق و شعاع این ارتباط به نظر می‌رسد با تمرکز بر سرمایه اجتماعی بیش از سایر سرمایه‌ها به خوبی می‌توان بر مشکلات و مصائب اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کنونی کشور نیز فائق آمد. جهانگیری و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان واکاوی تأثیر موقعیت ژئوپلیتیک ایران در عرصه جهانی به‌ویژه دفاع مقدس به شرایط ژئوپلیتیک ایران اشاره داشته و استدلال می‌کنند که روند تحولات ژئوپلیتیک ایران بسیار سریع و در دهه‌های اخیر بیشتر تحت تأثیر روند تغییر و تحولات درونی جامعه ایران و توان قدرت‌زایی درونی و انقلابی بوده و عوامل خارجی و بین‌المللی نقش ثانویه را در این روند داشته است. از منظر آنان باید توجه کرد که گسترش فعالیت‌های نظامی، براساس نیازهای درونی و بیرونی و کمبود تاریخی امنیت شکل گرفته که ممکن است این واقع‌گرایی را تکامل بخشد و در جهت ساخت نظام امنیتی پایدار و برون رفت از چالش‌های پیش رو در این قرن بسیار اثربخش باشد.

در جمع‌بندی این بخش می‌توان گفت گنجاندن ارزش‌های دفاع مقدس در راستای سنجش امنیت در یک شهرستان مرزی از ابعاد منحصر به فرد در تحقیق حاضر محسوب می‌شود که در مطالعات پیشین به این مقوله پرداخته نشده است. مناقشه قره‌باغ و آثار آن در زندگی مرزنشینان و

سطوح امنیت مرز ایران (شهرستان خدا آفرین) مؤثر واقع می‌شود که برای نخستین بار در قالب تحقیق علمی و استراتژیک مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در نهایت، اولویت نیافتن ارزش‌های دفاع مقدس برای ارتقا و دستیابی به امنیت پایدار در مناطق مرزی از نکات مغفول مانده در تحقیقات گذشته می‌باشد. در اندکی از مطالعات نقش دفاع مقدس در امنیت ملی به همراه سایر متغیرهای کلان بررسی شده اما در مقیاس امنیت مرزی چه در مناطق جنگ زده و سایر مناطق مرزی مورد توجه قرار نگرفته است. به طور کلی، مطالعه امنیت مرزی در محورهای پژوهشی دفاع مقدس در دهه گذشته به چشم نمی‌خورد. هم‌چنین، برخی از مطالعات، لزوم بکارگیری روش شناختی دقیق و علمی در این عرصه را مورد تأکید قرار داده‌اند.

روش‌شناسی پژوهش

متن رویکرد غالب تحقیق، کمی و الگوی پیشنهادی پژوهش بر اساس روابط متغیرهای پژوهش و بر اساس یافته‌های پژوهش‌گران پیشین ارائه شد. از روش پیمایشی نیز که در این پژوهش شامل مشاهده میدانی، مصاحبه نیمه‌ساختار یافته و پرسشنامه مبتنی بر دلفی و طیف لیکرت است، جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز، بهره گرفته می‌شود. در واقع، ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه بود. روایی صوری پرسشنامه با نظر متخصصان مورد تأیید قرار گرفت و روایی سازه و پایایی ترکیبی ابزار پژوهش نیز، از طریق برآورد الگوی اندازه‌گیری و پس از انجام اصلاحات لازم به دست آمد. برای سنجش پایایی هر یک از متغیرها، از روش آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS مقدار آلفا برای هر سؤال و کل پرسشنامه مشخص گردید. مقدار آلفا «۰,۷۵۲» به دست آمده که بالاتر از «۰,۷» است (جدول ۱).

جدول ۱. نتیجه آزمون آلفای کرونباخ جهت تعیین پایایی ابزار

مقدار آلفا	تعداد گویه	تعداد پاسخگویان	آزمون پایایی
-	۲۴	۲۰	پیش‌آزمون
۰,۷۵۲	۲۴	۳۸۴	آلفای کرونباخ

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

جامعه آماری پژوهش ساکنان و کارشناسان انتظامی بودند که با توجه به فرمول کوکران، ۳۸۴ خانوار از طریق روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای و غیرتصادفی هدفمند انتخاب گردیدند. حجم نمونه برای تکمیل پرسشنامه مطابق فرمول کوکران (رابطه ۱) تعیین شد. هم‌چنین، برای تعیین حجم

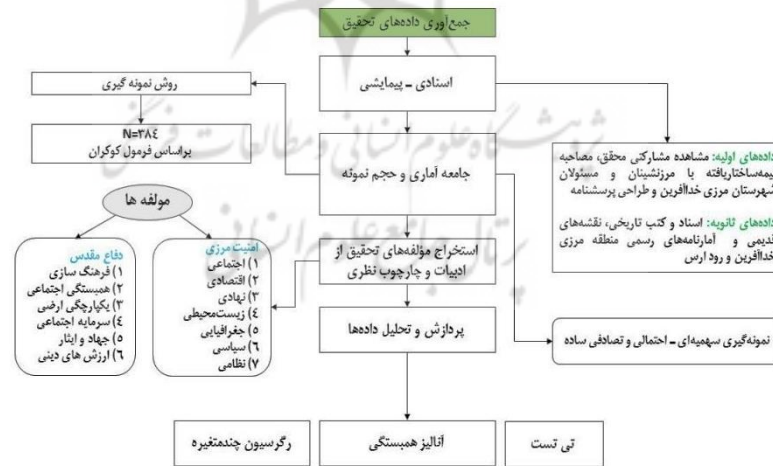
نمونه، از قاعده کلاین بهره گرفته شد که به تعداد هر گویه حداقل ۱۰ نفر باید پرسشگری شود، در این مطالعه با عنایت به این که تعداد کل گویه‌ها در هر دو پرسشنامه ۳۴ تعداد بوده و در هر پرسشنامه ۱۷ گویه وجود دارد، بنابراین ۱۷۰ نفر برای پرسشنامه امنیت پایدار و ۱۷۰ نفر برای پرسشنامه ارزش‌های دفاع مقدس (در مجموع: ۳۴۰ نفر) پرسشگری شد. در نتیجه، به منظور بالا بردن اعتبار تحقیق تعداد «۳۸۴» نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند.

رابطه ۱:

$$384 = \frac{\frac{1/96^2(0/7)(0/3)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{34977} \left(\frac{(1/96^2)(0/7)(0/3)}{1/96^2} - 1 \right)} = n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

در این فرمول t اندازه متغیر در توزیع طبیعی؛ p درصد توزیع صفت در جامعه (درصد افرادی که دارای صفت مورد مطالعه است)؛ q درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه هستند؛ d احتمال خطای برآورد؛ n حجم نمونه و N حجم جامعه می‌باشد.

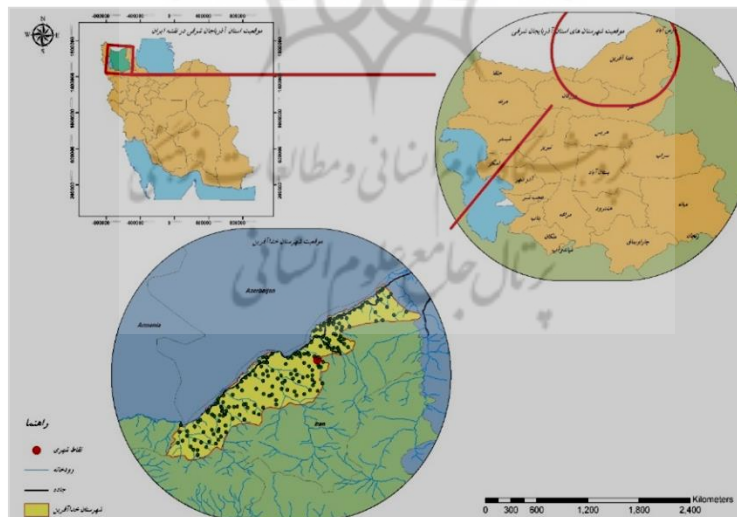
به منظور تحلیل و استنتاج، بسته به نوع داده، مقیاس متغیرها و اهداف مورد نظر از روش‌های آماری نظیر میانگین، روش‌های تحلیل آماری نظیر آزمون T تک نمونه‌ای و رگرسیون جهت تبیین متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل استفاده شده است (مهدوی و طاهرخانی، ۱۳۸۳؛ منصورفر، ۱۳۸۷).

شکل ۳: فرایند روش‌شناسی تحقیق (نگارندگان، ۱۴۰۱).

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان خدا آفرین با وسعت ۱۵۲۵ کیلومتر مربع (۳,۳ درصد مساحت استان) از سمت شمال با کشور جمهوری آذربایجان، از سمت شرق با استان اردبیل، از سمت غرب با شهرستان جلغا و از سمت جنوب با شهرستان‌های کلپیر و ورزقان هم‌مرز است و در فاصله ۲۲۰ کیلومتری از تبریز قرار دارد (شکل ۴). طول شرقی شهرستان خدا آفرین ۲۵ دقیقه و ۴۶ درجه و عرض شمالی آن ۲۶ دقیقه و ۳۹ درجه می‌باشد. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، جمعیت شهرستان خدا آفرین در حدود ۳۴۹۷۷ نفر (۰,۹ درصد جمعیت استان) و جمعیت مرکز این شهرستان ۱۶۵۹ نفر برآورد شده است. جمعیت روستایی این شهرستان ۳۳۳۱۸ نفر و تعداد خانوار آن ۸۲۱۲ خانوار است. جمعیت شهری آن در سال ۱۳۹۵ خورشیدی بالغ بر ۱۶,۹۰۲ نفر بوده و ۵۸ آمین شهر استان محسوب می‌شود (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵-۱۳۹۰). این شهرستان مرزی در امتداد رودخانه ارس قرار دارد که نهمین رود بزرگ آسیا محسوب می‌شود. طول تقریبی این رودخانه ۱۰۷۲ کیلومتر است و مرز مشترک بین ترکیه، آذربایجان، ایران و ارمنستان در طول ۴۷۰ کیلومتر است. ۴۵۱ کیلومتر آن در مرز ایران قرار دارد و سرانجام وارد آذربایجان می‌شود و به رود کور می‌پیوندد و به دریای خزر می‌ریزد (Fazelpoor et al., 2021: 2; Fateai et al., 2012; Nasehi et al., 2013). این شهرستان بر حسب آخرین سرشماری به ۷ دهستان و سه بخش تقسیم شده است.

شکل ۴: نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه (ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۱).

یافته‌های پژوهش

متن در این بخش تحقیق ابتدا آمار توصیفی متغیرهای زمینه‌ای بیان شد. سپس به بررسی شاخص‌های امنیت مرزی و مؤلفه‌های دفاع مقدس در منطقه مرزی خدا آفرین پرداخته شده است؛ و در ادامه به بررسی میزان اثرگذاری شاخص‌های مرتبط با ارزش‌های دفاع مقدس بر شاخص‌های امنیت مرزی پرداخته می‌شود و در میزان همبستگی میان دو مؤلفه برآورد شده است.

مشخصات توصیفی پاسخ‌دهندگان

در پرسشنامه ارزش‌های دفاع مقدس، به‌منظور بررسی وضعیت زیرمعیارهای مرتبط با مؤلفه‌های دفاع مقدس و برنامه‌ها و اقداماتی که در ارتباط با آن در سطح منطقه صورت گرفته است، از مسئولین نظامی و امنیتی و اجرائی شهرستان خدا آفرین (فرماندهان ارتش، سپاه پاسداران، نیروی انتظامی و مرزبانی، پایگاه مقاومت بسیج، بنیاد شهید، فرمانداری و بخش‌داری خدا آفرین، مدارس، دفتر نماینده منتخب شهرستان) پرسش‌گری صورت گرفت که در ادامه به تشریح توصیفی مشخصات نمونه‌های منتخب پرداخته می‌شود. بررسی داده‌های توصیفی متغیر سن در بخش امنیت مرزی نشان می‌دهد از کل نمونه‌های منتخب ۷۲ نفر (۴۲,۴ درصد) دارای میانگین سنی ۱۸ تا ۳۵ سال، ۸۵ نفر (۵۰ درصد) دارای میانگین سنی بین ۳۵ تا ۶۵ سال و ۱۳ نفر (۷,۶ درصد) می‌باشد. نتایج حاصل از بررسی توصیفی متغیر تحصیلات نشان می‌دهد، ۸۰ نفر (۴۷,۱ درصد) از طیف بی‌سواد، ۶۱ نفر (۳۵,۹ درصد) از طیف دیپلم و ۲۹ نفر (۱۷,۱ درصد) از طیف لیسانس می‌باشند. در بررسی متغیر ارزش‌های دفاع مقدس، از میان نمونه‌های منتخب ۸۳ نفر (۴۸,۸ درصد) دارای میانگین سنی ۱۸ تا ۳۵ سال، ۷۵ نفر (۴۴,۱ درصد) دارای میانگین سنی ۳۵ تا ۶۵ سال و ۱۲ نفر (۷,۱ درصد) دارای میانگین سنی بالای ۶۵ سال است. با عنایت به این که جامعه آماری پرسشنامه ارزش‌های دفاع مقدس شامل نهادهای اجرایی و امنیتی و نظامی شهرستان بوده، در این مرحله طیف‌های متغیر مدرک تحصیلی بالای دیپلم بوده و از ۴ طیف شکل گرفته است. در بین نمونه‌های منتخب بیشترین سطح تحصیلی به طیف لیسانس اختصاص دارد که ۱۰۹ نفر (۶۴,۱ درصد) از نمونه‌های منتخب دارای مدرک تحصیلی لیسانس است و کم‌ترین سطح

تحصیلی به طیف دکتری تخصصی اختصاص دارد که ۲ نفر (۱,۲ درصد) در این گروه طیفی قرار دارد.

اثر گذاری مؤلفه‌های دفاع مقدس بر امنیت منطقه مرزی خدا آفرین

به منظور ارزیابی وضعیت شاخص‌های امنیت پایدار و هم‌چنین، ارزش‌ها، برنامه‌ها و اقدامات مرتبط با دفاع مقدس در منطقه مرزی خدا آفرین، ۱۷ گویه برای سنجش امنیت پایدار و ۱۷ گویه برای ارزش‌ها، برنامه و اقدامات دفاع مقدس طراحی گردید. سپس، به منظور تسهیل فرآیند کدگذاری و کمی‌سازی داده‌های تحقیق، گویه‌ها در قالب کدهای X برای امنیت مرزی و Y برای متغیر ارزش‌های دفاع مقدس طبقه‌بندی شدند. شرح کلی چگونگی ارتباط مؤلفه‌های دفاع مقدس با امنیت پایدار در منطقه مرزی خدا آفرین در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول ۲. مشخصات معیارها و زیرمعیارهای ارزیابی وضعیت شاخص‌های امنیت مرزی و مؤلفه‌های دفاع مقدس

معیار	زیر معیار
امنیت مرزی (X)	<p>در محل سکونت شما تا چه حدی از جنایات گروه‌های تروریستی و تجزیه‌طلب و ... از طریق تصاویر و عکس اطلاع‌رسانی صورت می‌گیرد (X1)، در جنگ و کشمکش‌های ارمنستان و جمهوری آذربایجان حضور مقامات نظامی و امنیتی در منطقه مرزی خدا آفرین تا چه میزان در منطقه حضور داشتند (X2)، مقامات محلی و مسئولین به‌ویژه نماینده منتخب منطقه تا چه حدی از مشکلات و دغدغه‌های محل زندگی شما اطلاع دارد (X3) تا چه حدی از موضع‌گیری و نقش میانجی ایران در طول جنگ قره‌باغ حمایت می‌کنید (X4)، در تعیین سرنوشت کشور و منطقه در انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و ... تا چه حدی شرکت دارید (X5)، در هنگام بروز حوادث و اتفاقات ناگوار میزان حضور مسئولین محلی و نظامی تا چه حدی رضایت‌بخش است (X6)، جنگ قره‌باغ تا چه حدی فعالیت‌های اقتصادی شما را مختل کرد (X7)، در منطقه مرزی خدا آفرین با توجه به محدودیت منابع سوختی در کشورهای همسایه و قاچاق سوخت تا چه حدی از قاچاق سوخت جلوگیری می‌شود (X8)، تردد غیرقانونی از رودخانه ارس از سوی مقامات محلی و نظامی - امنیتی تا چه حدی جلوگیری می‌شود (X9)، گشت‌های نظامی در منطقه مرزی برای رصد امنیت و مقابله با هرگونه خطر از سوی نیروهای امنیتی مناسب می‌باشد (X10)، در منطقه خدا آفرین تا چه حدی از نفوذ جرایم سایبری و بلاگ‌های براندازانه و تجزیه‌طلبی، شایعات از طریق پیام‌های کوتاه جلوگیری شده است (X11)، مقامات و مسئولین محلی و مبلغین مذهبی در ارتباط با مسائل منطقه و ملی و کشورهای همسایه تا چه حدی اطلاعات دارند (X12)، با توجه به وجود افکار ناسیونالیستی در کشور آذربایجان تا چه حدی تهاجم فرهنگی و نفوذ افکار افراطی تجزیه‌طلبی کنترل شده است (X13)، در هنگام وقوع سیلاب و آتش‌سوزی در سطح منطقه با توجه به موقعیت جغرافیایی</p>

<p>نامناسب برخی از روستاها نیروهای نظامی تا چه حدی کمک‌رسانی می‌کنند (X14) تا چه حدی از اقدامات مثبت مجلس و دولت و اخبار منطقه به‌صورت آنلاینی با خبر هستید (X15) تا چه میزانی در راهپیمایی‌ها و مناسبت‌های ملی و مذهبی شرکت دارید (X16).</p>	
<p>میزان فعالیت گروه‌های جهادی و بسیج دانش‌آموزی، دانشجویی و طلبه‌ها در خدمات‌رسانی فرهنگی و آگاهی‌سازی مردم (Y1)، میزان برگزاری کنگره شهدا در سال‌های اخیر در سطح منطقه (Y2)، میزان دقت و سخت‌گیری در جذب افراد در نیروهای جهادی و بسیج (Y3)، میزان شکل‌گیری جمع‌های دوستانه در گروه‌های جهادی و بسیج و بحث و تبادل نظر در ارتباط با مسائل جامعه و منطقه (Y4)، میزان شکل‌گیری و وجود گروه‌های مرجع و تخصصی در منطقه مرزی خدا آفرین در قالب گروه‌های جهادی و مردمی (Y5)، میزان هوشیاری مردم در بحث‌های امنیتی و مرزی و ارتباط با مقامات امنیتی (Y6)، میزان بیان داستان‌ها و خاطرات و سرگذشت اسطوره‌های دینی، مذهبی و فرماندهان جنگ در بین مردم توسط مبلغین دینی و مقامات محلی (Y7)، میزان جذب مسئولین قدیمی و اینارگر دوران دفاع مقدس و خبره در گروه‌های جهادی (Y8)، میزان برگزاری آموزش‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت عقیدتی و سیاسی برای جوانان و نوجوانان منطقه توسط گروه‌های جهادی و بسیج (Y9)، استفاده از اینارگران و فرماندهان دوره دفاع مقدس برای آموزش جوانان و گروه‌های جهادی (Y10)، کیفیت برگزاری آیین‌های مذهبی در دهه‌ی محرم در سطح منطقه مرزی (Y11)، آگاهی‌سازی مردم از فرهنگ عاشورا و پیام‌های آن برای مردم از سوی مبلغین مذهبی (Y12)، تبیین مفاهیم امریه‌معروف و نهی از منکر، وفاداری، فداکاری، ظلم‌ستیزی از واقعه عاشورا توسط مروجین مذهبی و معلمان در مدارس و مکان‌های مذهبی (Y13)، تبیین ارتباط بین جنگ و دفاع مقدس، مقاومت و اینارگری واقعه عاشورا در مساجد و حسینیه‌ها و مدارس (Y14)، ترویج شوق شهادت و دفاع از مرزها از طریق نوشته‌ها و وصیت‌نامه‌ها در مکان‌های مذهبی و عمومی (Y15)، برنامه‌های مشترک ارتش، سپاه و مرزبانان در سطح منطقه مرزی خدا آفرین (Y16)، استفاده از اینارگران و افراد بومی و جوانان در عرصه‌های مدیریتی و نظامی و امنیتی (Y17).</p>	<p>مؤلفه‌های دفاع مقدس (Y)</p>

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱).

در این زیرمطالعه ابتدا به بررسی وضعیت گویه‌های هر دو متغیر امنیت مرزی و ارزش‌های دفاع مقدس در منطقه مرزی خدا آفرین پرداخته شد که بدین منظور از روش تفاوت میانگین و آزمون T بهره گرفته شد، در ارزیابی وضعیت هر یک از گویه‌ها، با توجه به طیف‌بندی انجام شده در هر دو پرسشنامه، عدد ۳ به عنوان حد متوسط در نظر گرفته شد و مطلوبیت و نامطلوب بودن هر یک از گویه‌های تحقیق با توجه به میانگین اکتسابی با مقدار ۳ سنجیده شده است. همان‌طور که در جدول شماره (۳ و ۴) مشاهده می‌شود، از بین گویه‌های تحقیق به‌غیر از گویه‌های (X3) و (X14) تمامی گویه‌های مرتبط با امنیت مرزی میانگینی بالاتر از عدد ۳ کسب کرده‌اند و از وضعیت بسیار

مناسبی برخوردار هستند و گویه‌هایی که از نظر ساکنین منطقه امتیاز قابل قبولی دریافت نکرده‌اند در ارتباط با میزان رضایتمندی ساکنین از دغدغه‌ی نمایندگان و مسئولین محلی و نماینده منتخب نسبت به مشکلات منطقه مرزی است که با توجه به محرومیت منطقه که در زیر مطالعه اول تحقیق مورد بررسی قرار گرفت و اشاره شد که بیشتر ساکنین منطقه از دسترسی به بسیاری از امکانات و خدمات محروم بوده و در شرایط نامناسبی قرار دارند و انتظاری که در ارتباط با پاسخ‌ها و دغدغه‌های مسئولین نسبت به مشکلات منطقه دریافت کرده‌اند، چندان قابل قبول نبوده و به‌غیراز این دو مورد، بقیه شاخص‌های امنیت مرزی از وضعیت بسیار مناسبی برخوردار می‌باشند. به‌منظور بررسی وضعیت کلی متغیر امنیت مرزی با توجه به گویه‌های تحقیق، از آزمون T بهره گرفته شد، در این پرسشنامه با توجه به تعداد گویه‌های تحقیق، حد متوسط و میانگین مفروض مقدار ۵۱ در نظر گرفته شده است، بر اساس نتایج حاصل از آزمون تی، مقدار تی (۲۹,۸۴) محاسبه شده که با سطح اطمینان ۰,۹۹ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰,۰۰۰ تفاوت آماری معنی‌داری بین دو میانگین واقعی (۶۴,۲۱) و مفروض (۵۱) مشاهده می‌شود، به عبارت دیگر، نتایج آزمون تی نوعی از امنیت را نشان می‌دهد که شاخص‌های مرتبط با آن در سطح منطقه خدا آفرین از وضعیت مناسبی برخوردار می‌باشد. نتایج حاصل از بررسی گویه‌های مرتبط با متغیر ارزش‌ها، برنامه‌ها و اقدامات مرتبط با دفاع مقدس در سطح منطقه از نگاه نمونه‌های آماری نشان می‌دهد اکثر گویه‌ها از میانگین بالاتر از حد متوسط برخوردار بوده و برنامه‌ها و اقدامات مؤثری در منطقه در ارتباط با ارزش‌های دفاع مقدس صورت گرفته است.

جدول ۳: فراوانی و درصد پاسخ‌های پاسخگویان (پرسشنامه امنیت پایدار)

میانگین	جمع	خیلی زیاد (۵)	زیاد (۴)	بینابین (۳)	کم (۲)	خیلی کم (۱)	گویه	
3.64	170 ٪ ۱۰۰	29 ٪ 17.1	64 ٪ 37.6	68 ٪ 40	6 ٪ 3.5	3 ٪ 1.8	فراوانی درصد	X1
4.25	170 ٪ ۱۰۰	51 ٪ 30	111 ٪ 65.3	8 ٪ 4.7	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X2
2.7	170 ٪ ۱۰۰	7 ٪ 4.1	۱۱ ٪ 6.5	103 ٪ 60.6	22 ٪ 12.9	27 ٪ 15.9	فراوانی درصد	X3

3.6	170 ٪ ۱۰۰	45 ٪ 26.5	34 ٪ 20	71 ٪ 41.8	16 ٪ 9.4	4 ٪ 2.4	فراوانی درصد	X4
4.9	170 ٪ ۱۰۰	163 ٪ 95.9	0 ٪ 0	7 ٪ 4.1	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X5
3	170 ٪ ۱۰۰	18 ٪ 10.6	29 ٪ 17.1	70 ٪ 41.2	42 ٪ 24.7	11 ٪ ۶.۵	فراوانی درصد	X6
4.75	170 ٪ ۱۰۰	137 ٪ 80.6	24 ٪ 14.1	9 ٪ 5.3	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X7
3.49	170 ٪ ۱۰۰	13 ٪ 7.6	72 ٪ 42.4	75 ٪ 44.1	6 ٪ 3.5	4 ٪ 2.4	فراوانی درصد	X8
4.91	170 ٪ ۱۰۰	156 ٪ 91.8	14 ٪ 8.2	0 ٪ 0	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X9
3.74	170 ٪ ۱۰۰	26 ٪ 15.3	87 ٪ 51.2	45 ٪ 26.5	12 ٪ 7.1	0 ٪ ۰	فراوانی درصد	X10
3.23	170 ٪ ۱۰۰	2 ٪ 1.2	65 ٪ 38.2	79 ٪ 46.5	19 ٪ 11.2	5 ٪ 2.9	فراوانی درصد	X11
3.70	170 ٪ ۱۰۰	34 ٪ 20	78 ٪ 45.9	41 ٪ 24.1	7 ٪ 4.1	10 ٪ 5.9	فراوانی درصد	X12
3.10	170 ٪ ۱۰۰	7 ٪ 4.1	48 ٪ 28.2	70 ٪ 41.2	45 ٪ 26.5	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X13
2.98	170 ٪ ۱۰۰	0 ٪ 0	17 ٪ 10	138 ٪ 81.2	10 ٪ 5.9	5 ٪ 2.9	فراوانی درصد	X14
3.07	170 ٪ ۱۰۰	3 ٪ 1.8	36 ٪ 21.2	112 ٪ 65.9	9 ٪ 5.3	10 ٪ 5.9	فراوانی درصد	X15
4.4	170 ٪ ۱۰۰	111 ٪ 65.3	23 ٪ 13.5	36 ٪ 21.2	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X16
4.65	170 ٪ ۱۰۰	123 ٪ 72.4	35 ٪ 20.6	12 ٪ 7.1	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	X17

جدول ۴: فراوانی و درصد پاسخ‌های پاسخگویان (پرسشنامه ارزش‌های دفاع مقدس)

میانگین	جمع	خیلی زیاد (۵)	زیاد (۴)	بینابین (۳)	کم (۲)	خیلی کم (۱)	گویه	
3.34	170 ٪ ۱۰۰	12 ٪ 7.1	54 ٪ 31.8	89 ٪ 52.4	10 ٪ 5.9	5 ٪ 2.9	فراوانی درصد	Y1
۳.۵۲	170 ٪ ۱۰۰	27 ٪ 15.9	52 ٪ 30.6	75 ٪ 44.1	16 ٪ 9.4	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y2
4.27	170 ٪ ۱۰۰	47 ٪ 27.6	123 ٪ 72.4	0 ٪ 0	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y3
4.61	170 ٪ ۱۰۰	104 ٪ 61.2	66 ٪ 38.8	0 ٪ 0	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y4
3.04	170 ٪ ۱۰۰	0 ٪ 0	39 ٪ 22.9	100 ٪ 58.8	31 ٪ 18.2	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y5
4.45	170 ٪ ۱۰۰	78 ٪ 45.9	92 ٪ 54.1	0 ٪ 0	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y6
4.09	170 ٪ ۱۰۰	28 ٪ 16.5	130 ٪ 76.5	12 ٪ 7.1	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y7
4.14	170 ٪ ۱۰۰	49 ٪ 28.8	103 ٪ 60.6	12 ٪ 7.1	6 ٪ 3.5	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y8
4.11	170 ٪ ۱۰۰	60 ٪ 35.3	70 ٪ 41.2	40 ٪ 23.5	0 ٪ 0	0 ٪ 0	فراوانی درصد	Y9
4.91	170 ٪ ۱۰۰	156 ٪ 91.8	14 ٪ 8.2	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y10
4.81	170 ٪ ۱۰۰	150 ٪ 88.2	8 ٪ 4.7	12 ٪ 7.1	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y11
4.45	170 ٪ ۱۰۰	86 ٪ 50.6	76 ٪ 44.7	8 ٪ 4.7	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y12
4.70	170 ٪ ۱۰۰	124 ٪ 72.9	41 ٪ 24.1	5 ٪ 2.9	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y13
4.30	170 ٪ ۱۰۰	95 ٪ 55.9	32 ٪ 18.8	43 ٪ 25.3	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y14

4.17	170 ٪ ۱۰۰	31 ٪ 18.2	137 ٪ 80.6	2 ٪ 1.2	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y15
2.67	170 ٪ ۱۰۰	۰ ٪ ۰	7 ٪ 4.1	103 ٪ 60.6	57 ٪ 33.5	3 ٪ 1.8	فراوانی درصد	Y16
3.94	170 ٪ ۱۰۰	58 ٪ 34.1	44 ٪ 25.9	68 ٪ 40	۰ ٪ ۰	۰ ٪ ۰	فراوانی درصد	Y17

بررسی روابط میان امنیت مرزی و مؤلفه‌های دفاع مقدس در شهرستان خدا

آفرین

چنان‌که در زیر مطالعه پیشین اشاره گردید، تمامی گویه‌های مورد بررسی در ارتباط با امنیت مرزی و ارزش‌های دفاع مقدس از امتیازهای نسبتاً مطلوبی برخوردار بوده‌اند، در این بخش از تحقیق به منظور تعیین شدت و میزان اثرگذاری هر یک از گویه‌های مرتبط با ارزش‌های دفاع مقدس بر متغیر وابسته امنیت مرزی از مدل رگرسیون دو متغیره استفاده شد، با عنایت به این‌که یکی از شروط بکارگیری مدل یاد شده، فاصله‌ای و نسبی بودن مقیاس داده‌های مورد استفاده در مدل است، بدین منظور، میانگین هر یک از معیارهای مورد بررسی در این مدل ملاک عمل قرار گرفت. در این مرحله از تحقیق از روش گام‌به‌گام در نرم‌افزار SPSS استفاده شد، فرآیند مدل گام‌به‌گام بدین صورت می‌باشد که از روی سطح معنی‌داری و ضریب همبستگی، عوامل معنی‌دار باقی می‌ماند و این عمل حذف کردن تا زمانی ادامه دارد که خطای آزمون معنی‌داری به ۵ درصد برسد و عوامل مؤثر باقی می‌ماند، در بین عوامل مؤثر، عوامل مهم‌تر با توجه به بزرگی ضرایب مشخص می‌شوند، همان‌طور که در جدول شماره (۶) مشاهده می‌شود، به‌منظور تفسیر نتایج حاصل از مدل رگرسیونی، ابتدا به تشریح Model Summary پرداخته است. جدول داده شده از ۳ جزء اصلی تشکیل شده است، مقدار R به ضریب همبستگی چندگانه معروف است که میزان همبستگی بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته را نشان می‌دهد، مقدار آن بین ۰ تا ۱ نوسان دارد، مقدار آن در این بررسی ۰,۳۶۹ محاسبه شده است که نشان از اثرگذاری بالای متغیر ارزش‌های دفاع مقدس بر متغیر امنیت پایدار است؛ مقدار Adjusted R Square که به آن ضریب تعیین تعدیل شده نیز می‌گویند که به صورت ضریب میزان اثرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته نشان

می‌دهد، جزء مهم دیگری در فرآیند مدل بوده که به تفسیر آن پرداخته شد، در تفسیر نتایج حاصل از مدل، همان‌طور که ملاحظه می‌شود مقدار Adjusted R Square برای متغیرهای تحقیق ۰,۱۳۱ محاسبه شده است، در واقع حدود ۱۳,۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته امنیت مرزی به تغییرات متغیر مستقل (ارزش‌ها، برنامه‌ها و اقدامات مرتبط با دفاع مقدس)، وابسته است، مابقی این تغییرات (۸۶,۹) که به مجذور کمیت خطا معروف است، تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل است که در این تحقیق به آن‌ها پرداخته نشده است.

جدول ۶: خلاصه نتایج رگرسیون دو متغیره

Mode	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰,۳۶۹ ^a	۰,۱۳۶	۰,۱۳۱	۵,۳۸

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱).

در جدول شماره (۷) ضریب تأثیر رگرسیونی متغیر مستقل بر متغیر وابسته نشان داده شده است که ابتدا به تفسیر نتایج ضریب بتا (Beta) پرداخته می‌شود، این آماره نشان‌دهنده ضریب رگرسیونی استاندارد شده متغیر مستقل (ارزش‌ها، برنامه‌ها و اقدامات مرتبط با دفاع مقدس) می‌باشد، به عبارت دیگر، به استناد این ضریب می‌توان سهم نسبی متغیر مستقل را در مدل تشخیص داد. مقایسه ضرایب میان دو مؤلفه حاکی از این است که تأثیر متغیر مستقل مورد بررسی (دفاع مقدس) بر متغیر وابسته (امنیت مرزی شهرستان خدا آفرین) معنی‌دار است و سطح خطای مقدار t آن پایین‌تر از ۰,۰۵ است که آن نیز نشان‌دهنده اثرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. در جدول (۷) یکی از اجزاء اصلی که مورد توجه قرار گرفته، ضریب رگرسیونی استاندارد شده است که بر اساس مقادیر انحراف استاندارد سنجیده می‌شود، در تحقیق ضریب بتای محاسبه شده ۰,۳۶۹ می‌باشد که نشان می‌دهد تغییر یک انحراف استاندارد در متغیر ارزش‌های دفاع مقدس باعث تغییر ۰,۳۶۹ انحراف استاندارد متغیر امنیت مرزی می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت ارزش‌ها و اقدامات و برنامه‌های دفاع مقدس بر متغیر امنیت مرزی اثرگذاری مثبتی داشته است و بین این دو متغیر همبستگی وجود دارد، ارتقای فعالیت‌های مرتبط با احیا و ترویج دفاع مقدس در سطح منطقه مرزی بر اقدامات مرتبط با امنیت پایدار اثرگذار بوده و باعث تقویت توان امنیتی منطقه می‌شود.

جدول ۷: ضرایب تأثیر رگرسیونی استاندارد شده

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	
	B	Std. Error	Beta			
1	(Constant)	۴,۶۸۹	۰,۵۱۴		۷,۶۵۸	۰۰۰.
	دفاع مقدس	۰,۹۲۴	۰,۱۸۰	۰,۳۶۹	۵,۱۴۰	۰,۰۰۰

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه کلی تحقیق عبارت است از این که ترویج فرهنگ مبارزه و فداکاری در چارچوب آموزه‌های دفاع مقدس بر امنیت پایدار نقاط شهری خدا آفرین تأثیرگذار بوده است و در برنامه‌های توسعه و تأمین امنیت بایستی بیشتر مورد توجه قرار گیرد. بدین ترتیب که ارزیابی شاخص‌های امنیت در منطقه مرزی خدا آفرین به غیر از دو گویه مرتبط با پیگیری مشکلات ساکنین منطقه از سوی نمایندگان و مسئولین محلی تمامی گویه‌های مرتبط با امنیت پایدار از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار بوده و در واقع می‌توان گفت، بیشترین چالش‌های امنیتی در منطقه‌ی مرزی خدا آفرین جنبه مادی و معیشتی دارد که می‌تواند امنیت منطقه را با خطر مواجه سازد، در ارتباط با ارزش‌ها، برنامه‌ها و اقدامات دفاع مقدس تمامی گویه‌های مورد بررسی وضعیت مناسبی داشته است. به‌علاوه، هماهنگی، هم‌افزایی و همکاری ارگان‌های نظامی، مرزبانی، سپاه پاسداران و ارتش در امر تأمین امنیت بسیار قابل توجه بوده و سطح بالای امنیت و آرامش مرز، محصول همین همکاری بوده ولی نسبت به مناطق دیگر کشور نسبت برنامه‌های مشترک کم بوده و بدین منظور از نگاه نمونه‌های منتخب امتیاز پایینی کسب کرده است، در ارتباط با تعیین میزان اثرگذاری شاخص‌های ارزش‌های دفاع مقدس بر امنیت پایدار در سطح منطقه با مدنظر قرار دادن میانگین ضرایب گویه‌ها مشخص شد که بین شاخص‌های هر دو متغیر ارتباط معنی‌داری وجود داشته است و حدود ۱۳ درصد از پایداری امنیت منطقه حاصل اقدامات و ارزش‌های مرتبط با دفاع مقدس در منطقه است که علی‌رغم محرومیت و توسعه‌نیافتگی منطقه، حفظ ارزش‌های دفاع مقدس، مقاومت، پایداری و تاب‌آوری ساکنین را ارتقا داده است.

در حالی که گفتمان اصلی در راهبرد دفاع مقدس تأمین عدالت بوده است؛ با در نظر گرفتن محرومیت مناطق مرزی و پایین بودن شاخص‌های کیفیت زندگی بایستی از ظرفیت‌های این گفتمان عدالت‌محور در راستای کاهش شکاف بین مناطق مرکزی و نقاط مرزی استفاده نمود. یافته‌های نهایی حاکی است که شاخص‌های مرتبط با مؤلفه‌های دفاع بر امنیت مناطق مرزی تأثیر دارند، در این راستا پنج متغیر اصلی که خود از زیر متغیرهایی تشکیل شده‌اند، به‌عنوان متغیر مستقل انتخاب شدند تا تأثیر آن‌ها بر متغیر وابسته (امنیت مرزی) تحلیل شود. از بین این پنج متغیر، سه متغیر فرهنگ جهادی، عدالت اجتماعی و دفاع از میهن بر امنیت مناطق مرزی بیشتر تأثیر داشته‌اند. نکته مهم این است که به‌طور بالقوه این مؤلفه‌ها در فرهنگ و زندگی مرزنیسان جریان دارند ولی، سایر مؤلفه‌ها تأثیر مستقیمی در برقراری امنیت منطقه خدا آفرین نداشته‌اند. هم‌چنین، نتایج نشان داد که بیش‌ترین درصد در ارتباط با سؤالات مرتبط با مؤلفه‌های دفاع مقدس در ارتقای امنیت پایدار مرزی متعلق به طیف موافق و کم‌ترین میانگین مربوط به طیف نسبتاً مخالف بوده است.

به‌طور کلی، می‌توان گفت که مؤلفه‌های دفاع مقدس در ارتقای امنیت پایدار مرزی در شهرستان خدا آفرین نقش نسبتاً مؤثری دارند؛ از یک سو، اسرائیل نفوذ در پیرامون سرتاسر مرزهای ایران را در اولویت سیاست‌های بلندمدت خود قرار داده است و هم‌چنین، خواهان ایجاد توطئه و تفرق میان گروه‌های نژادی فرامرزی است که منطقه مرزی ارس از این چالش مستثنا نیست. کاربست سرمایه‌های فرهنگی دفاع مقدس می‌تواند در این راستا به کار گرفته شود. هم‌چنین، از تحرکات فاشیستی و دخالت همسایگان در منطقه قفقاز و حاشیه ارس نباید غافل شد که در این زمینه مؤلفه‌های دفاع مقدس، کارکرد تعدیل‌کننده در بروز چالش‌های امنیتی خواهد داشت. البته فقدان عدالت در توزیع امکانات زیرساختی و رفاهی میان شهرهای مرکز استان، شهرهای مناطق مرکزی و شهرهای مرزی با برخی از اصول دفاع مقدس و انقلاب اسلامی از جمله محرومیت‌زدایی و عدالت اجتماعی تضاد چشمگیری را نشان می‌دهد. به‌علاوه در تمام شاخص‌های کیفیت زندگی و معیشت مناطق مرزی در وضعیت بغرنجی قرار دارند.

همان گونه که در بررسی مقالات و مطالعات پیشین روشن شد، هیچ یک به دنبال شناسایی و کاربست مؤلفه‌های دفاع مقدس در امنیت مرزی نبوده‌اند. هر چند برخی از آن‌ها به مواردی از کارکرد دفاع مقدس در امنیت ملی پرداخته‌اند اما امنیت مرزی موضوع بسیار فرعی نیز محسوب نشده است. از این جهت مقاله حاضر به موضوع جدید و با نگاه نوآورانه‌ای پرداخته است. در نتیجه مهم‌ترین نوآوری تحقیق، اضافه کردن مباحث امنیت مرزی به دانش و متون دفاع مقدس است. در نتیجه، پیشنهاد می‌گردد که کارگروه‌های تحقیقاتی در ارگان‌ها و دانشگاه‌های نیروهای مسلح با محوریت نهضت پژوهش در عرصه دفاع مقدس و کاربست ارزش‌های آن در راستای ایجاد امنیت پایدار مرزی، تشکیل شود. هم‌چنین، استفاده بهینه از مراکز و نهادهای آموزشی، امنیتی (نیروی انتظامی)، مذهبی (مساجد و تکایای دینی) در سطح دهستان‌ها و رسانه‌ها در سطح شهرستان و استان به منظور ترویج ارزش‌های دفاع مقدس در مناطق مرزی تنش‌زا در سرتاسر ایران حایز اهمیت است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- احمدی، مهدی و محمدی، غلامرضا (۱۳۹۳). شناسایی، اولویت‌بندی و تعیین عوامل مؤثر بر انگیزه‌ها و نیازهای گردشگری دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، دوره ۱۷، شماره ۶۵، صص ۱۴۰-۱۱۵.
- التیامی‌نیا، رضا (۱۴۰۰). تحلیل گفتمانی و جامعه‌شناختی دفاع مقدس و تأثیر آن در تقویت همبستگی، وحدت و قدرت ملی، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۱۰، بهار ۱۴۰۰، شماره ۳۶، صص ۳۵-۹.
- اولاد، هادی، الهی‌منش، محمدحسن و پریراد، رضا (۱۴۰۰). دفاع مقدس؛ کنش - واکنش‌های جمعی و ارتقای پایدار همبستگی اجتماعی، نشریه مطالعات انقلاب اسلامی، دوره ۱۸، شماره ۶۴، صص ۶۶-۴۷.
- ایزدی، مصطفی، مراد پیری، هادی، حاتمی، حمیدرضا و سهرابی، حسین (۱۳۹۹). ترویج فرهنگ دفاع مقدس، آسیب‌شناسی، ارائه مدل و راهکارها، مجله سیاست دفاعی، دوره ۲۵، شماره ۹۹، صص ۱۵۲-۱۱۹.
- بدیع، برتران و پی‌یر بیرن بوم (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی دولت، ترجمه احمد نقیب زاده، تهران: نشر قومس.
- پوستین‌چی، زهره (۱۴۰۱). تأثیر متقابل عوامل فرهنگی - اجتماعی و دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس دوره ۸، شماره ۱، شماره پیاپی (۲۹)، صص ۱۳۶-۱۱۱.
- جهانگیری، سعید، گروسی، ناصر و خالقی‌نژاد، مریم (۱۳۹۹). واکاوی تأثیر موقعیت ژئوپلیتیک ایران در عرصه جهانی به‌ویژه دفاع مقدس، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، دوره ۶، شماره ۱، صص ۳۰-۹.
- رحمانیان کوشکی، مهدی، خسروی، حمید و زارعی، یعقوب (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل ارتباط جهانی شدن، کیفیت زندگی و احساس امنیت اجتماعی در مناطق مرزی (مورد مطالعه: سکونتگاه‌های مرزی روستایی شهرستان هیرمند)، فصلنامه امنیت پژوهی، دوره ۱۸، شماره ۶۷، صص ۷۹-۵۳.
- رحمانی، غلام‌عباس، هادی طحان، محسن، عالی‌شوندی، اعظم و صادقی، الهه (۱۴۰۰). سرمایه‌های اجتماعی و معنوی دفاع مقدس، دو فصلنامه مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، دوره ۳، شماره ۵، صص ۲۸۰-۲۴۵.
- رستمی، افشین، امیری، علی و عباسی، حامد (۱۴۰۰). تحلیل ژئوپلیتیک راهبرد شرق مدیترانه جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دفاع مقدس، فصلنامه علمی پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۱۰، شماره ۳۹، صص ۷۲-۳۹.
- رمضانی، مهدی و حافظی‌صفت، محمد (۱۳۹۹). بررسی تحلیلی مهم‌ترین عوامل پیروزی دفاع مقدس در مقایسه با جنگ دوم ایران و روسیه، دو فصلنامه مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) دوره ۳، شماره ۵، صص ۱۶۰-۱۱۵.
- رفیعی، حسن‌رضا (۱۴۰۰). نیم‌نگاهی بر حضور سلحشوران ژاندارمری در هشت سال دفاع مقدس، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، دوره ۷، شماره ۱ (پیاپی ۲۵)، صص ۱۰۷-۷۹.

- زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۷). عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر امنیت مرزی با تأکید بر مرز شرقی ایران و افغانستان، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال ششم، شماره ۲۰، ۱۶۱-۱۳۱.
- سلطانی‌نژاد، ایوب و سلطانی‌نژاد، امیر (۱۳۹۴). بررسی نقش مدیریت بحران در کاهش آسیب‌پذیری خرده نظام‌های اجتماعی جنگ ایران و عراق، مجله سیاست دفاعی، دوره ۲۳، شماره ۴، صص ۲۱۸-۱۹۱.
- سلیمانی، مجید، اسلامی، مهدی (۱۴۰۱). الگوی عوامل فرهنگی اجتماعی دفاع مقدس، دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) سال چهارم، شماره هفتم، پاییز و زمستان صص ۱-۳۰.
- عزیزی، محمد، (۱۳۹۱). تحلیل مشارکت اقشار مختلف در دفاع مقدس، فصلنامه پژوهشنامه دفاع مقدس، دوره ۱، شماره ۲.
- علایی، حسین (۱۳۷۳). علل موفقیت مدیران (فرماندهان) در دفاع مقدس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- علیپور، عباس، سعادت، حسن، رادمهر، محسن (۱۴۰۰). تبیین ژئوپلیتیکی عوامل تنش و منازعه در بروز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) سال سوم، شماره چهارم، بهار و تابستان، صص ۱-۳۳.
- عندلیب، علیرضا (۱۳۹۶). درس‌ها و آموزه‌های مهندسی جنگ در دفاع مقدس: الگوی مدیریت جهادی - علمی برای نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴۸، ۴۸-۳۱.
- کریمی پور، یدالله (۱۳۹۴). جغرافیا؛ نخست در خدمت صلح (نگرشی به مناسبات ایران و همسایگان)، نشر انتخاب، تهران.
- کریمی پور، یدالله (۱۳۷۹). ایران و همسایگان، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تربیت معلم، تهران.
- کشیشیان سیرکی، گارینه (۱۴۰۰). تأثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی در دوران دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس دوره ۷، شماره ۱، شماره پیاپی (۲۵)، صص ۵۳-۲۹.
- متقی، افشین و قربانی سپهر، پریسا (۱۴۰۰). هیدرو دیپلماسی در عمل: چالش رودخانه‌های مرزی ایران و نتایج امنیتی - انتظامی آن، فصلنامه جغرافیا، دوره ۱۹، شماره ۷۱، صص ۸۷-۶۳.
- محمدی فاتح، اصغر (۱۳۹۷). مقاله ترویجی فراتحلیل پژوهش‌های دفاع مقدس در دهه گذشته (ارزیابی روش‌شناختی صد مقاله پژوهشی)، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس دوره ۴، شماره ۴، شماره پیاپی (۱۶)، صص ۲۲-۹.
- محمدی فاتح، اصغر و شاه‌حسینی، رضا (۱۳۹۹). شناسایی حوزه‌های دانشی دفاع مقدس و تعیین سهم آن‌ها در حفظ و نشر ارزش‌ها در گام دوم انقلاب اسلامی، دو فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، دوره ۱۰، شماره ۲۱، صص ۳۵۴-۳۲۷.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، بخش جمعیت، شهرستان خدا آفرین.

منصورفر، کریم (۱۳۸۷). روش‌های پیشرفته آماری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۹۱). آشنایی با دفاع مقدس، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران.

مولائی آرانی، مهدی و باقری کنی، مصباح الهدی (۱۳۹۵). بررسی عوامل جهت دهنده سرمایه اجتماعی در دوران دفاع مقدس، فصلنامه مدیریت اسلامی، سال ۲۴، شماره ۲، صص ۱۰۳-۷۷.

مهدوی، مسعود و طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۳). کاربرد آمار در جغرافیا، تهران: قومس.

میر جلیلی، علی محمد، کمال صحرائی اردکانی، حمیده سادات موسویان (۱۳۹۱). وطن دوستی از دیدگاه قرآن و روایات، فصلنامه کتاب قم، دوره ۲، شماره ۵.

نظامی پور، قدیر (۱۴۰۱). هستی شناسی و معرفت شناسی سیاست خارجی ایران دوران دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس دوره ۸، شماره ۱، شماره پیاپی (۲۹)، صص ۵۹-۳۵.

- Binder, C. (2017). Border Disputes Through Ill-Defined Borders: Maritime Territorial Conflicts and Their Impact on Security.
- Fateai, E., Mosavi, S., Imani, A.A. (2012). Identification of anthropogenic influences on water quality of Aras River by multivariate statistical techniques. In: Proceedings of the 2nd International Conference on Biotechnology and Environment Management IPCBEE, Vol. 42. No. 1.
- Fazelpoor, k., Yousefi, S., Martínez-Fernández, V., de Jalon, D.G. (2021). Geomorphological evolution along international riverine borders: The flow of the Aras River through Iran, Azerbaijan, and Armenia, Journal of Environmental Management, Vol. 290, 112599. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.112599>.
- Staudt, K. (2018). Borders Politics in a Global Era: Comparative Perspectives, Rowman and Littlefield.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی